

Eivissa, destí turístic. La seva realitat i la seva oferta cultural i museística

CATALINA SANSANO COSTA

*Historiadora i Antropòloga Màster en Museologia
i Gestió del Patrimoni Etnològic i Cultural*

Resum

Eivissa, és una illa amb una cultura i un patrimoni històric i natural important, declarat patrimoni universal per la UNESCO, però a la vegada poc conegut, perquè, Eivissa, illa cosmopolita per excel·lència, té una imatge d'illa moderna de diversió, sol, platja i discoteca. A través d'un resum sobre els recursos i possibilitats de l'illa, s'analitza amb esperit crític la necessitat d'una reformulació, d'una planificació conjunta, i d'una necessitat permanent de renovació i formació del sector. D'altra banda, s'ha de posar en valor el patrimoni cultural i museístic, millorant la difusió i projecció en xarxes socials i emprant les noves tecnologies per a la seua millor divulgació. Cal no intensificar més la temporada alta, en tot cas allargar la temporada, desestacionalitzar. Accions conjuntes i planificades de les administracions implicades i del sector empresarial i, amb equilibri amb la capacitat de càrrega i la sostenibilitat del sector turístic.

Paraules clau: Eivissa, patrimoni cultural, patrimoni natural, UNESCO, turisme cultural

Abstract

Ibiza is an island with a culture and an important historical and natural heritage, declared World Heritage by UNESCO, but yet little known because of the idea of a cosmopolitan island, has an image of a modern island of fun, sun, beach and disco. Through a summary of the island's resources and possibilities, we analyse the need for a reformulation of a joint planning and a permanent need of renovation and training of the sector. Moreover, the cultural heritage and museums should be put in value, improving its projection in social networks and using new technologies for its best disclosure. It is necessary to stop increasing the high season, maybe extended it. Joint actions and future plans of the authorities involved and of the business sector and balance it with the islands capacity and sustainability of the tourism sector.

Keywords: Ibiza, cultural heritage, natural heritage, UNESCO, cultural tourism

1. Eivissa, porta del cel: illa cosmopolita i de gran impacte mediàtic. Inicis, evolució i propostes de millora i potenciació

Estratègicament situades al Mediterrani Occidental, les Illes Balears tengueren llum verda per part de l'Estat, ja a partir de l'any 1962 per obrir-se al món exterior i iniciar la singladura de ser amfitriones d'aquelles persones que després de treballar tot l'any necessitaven gaudir d'un temps d'oci, amb bona climatologia i uns entorns fantàstics.

Les Illes Balears, oferien les característiques fonamentals per aquest mercat. De fet, des de temps ençà, il·lustres viatgers, artistes i intel·lectuals les havien recorregut i les havien descrit i lloat, alguns d'ells s'hi instal·laren definitivament. És cert que les Illes Balears, cada una d'elles amb la seva pròpia personalitat ofereix un entorn encisador i captivador que atrau a tothom, especialment el públic nòrdic que busca la calidesa del clima i un paisatge verge per explorar. L'èxit del projecte turístic fou rotund i es produí el *fenomen de la balearització*, conegut pel canvi dràstic i en poc temps de l'economia basada en el sector primari a l'economia del sector terciari de serveis i oferta hotelera. En concret a l'illa d'Eivissa, basada a mitjans del segle XX encara en una agricultura poc desenvolupada, orientada pràcticament a la subsistència, i una forma de transmissió de la propietat, basada en el dret romà de Justinià, que reservava la major i millor part de la finca al fill hereu, i distribuïa l'altra part entre tots els altres fills. Resultant d'aquesta manera que els hereus sempre es quedaven les terres de l'interior, millors per la producció agrària, i les terres costaneres eren repartides per a les herències legítimes entre la resta de fills. De repent, en la segona meitat del segle XX, els fills no hereus, amb terres costeres no aptes per al cultiu, comencen a construir en aquestes terres properes a platges: cafeteries, restaurants i hotels, convertint-se d'aquesta manera, les terres d'herències legítimes, en les millors propietats en vistes de ser explotades per una nova economia en aquells moments, una economia emergent que obriria de forma definitiva les illes al món: el turisme.

S'inicia una carrera meteòrica per construir establiments turístics a tota la costa, evidentment sense cap tipus de planificació urbanística, ni en previsió de cap tipus de criteri de sostenibilitat amb relació als recursos naturals. Aquesta explosió urbanística d'aquells primers anys és quelcom irreparable avui.

Eivissa, des de temps antics ja havia set sempre una illa oberta i hospitalària, una illa d'antigues i fermes tradicions que permetia no sense sorpreses ni sotracs, que noves gents, amb costums nous i sovint *estrafolaris* s'establissin a l'illa, l'illa blanca, l'illa de la calma. Ja al llarg del segle XIX i principis del segle XX, tota una sèrie de viatgers il·lustres visiten les illes, les descriuen, les dibuixen... El primer terç del segle XX, Eivissa és un bon refugi per tota una sèrie d'intel·lectuals i artistes europeus, especialment alemanys, que fugen de les idees totalitàries que germinen i s'escampen. Eivissa és vista com un bon refugi als anys 30 i 40. Les dècades dels 50 i 60, importants artistes s'hi apleguen i desenvolupen una important producció artística i expositiva, només per posar un exemple, es constitueix el famós grup d'artistes de nomenada internacional, Grup 59, que tindrà la contrapartida amb la constitució del grup d'artistes locals, Grup Puget.

Eivissa, Ibiza, Yabisah, Ebusus... Aviat va ser escollida com el lloc ideal per uns joves del nord d'Europa, però també i molt especialment dels EEUU, que fugien dels convencionalismes socials i dels seus constrenyiments, especialment del deure de les obligacions militars, i d'aquell ja polèmic conflicte bèl·lic amb Vietnam, que va afavorir i va alletar sensibilitats pacifistes i d'esquerres. Estam parlant, entre altres, i pel que concerneix l'illa d'Eivissa, del moviment hippy. Joves peluts, descurats i desendregats que s'instal·len a velles cases pageses, sense llum ni aigua corrent... escullen viure d'allò que fan amb les mans, artistes i artesans, que no poques vegades

completaven la seva economia amb les transferències mensuals provinents de les seves sovint riques i acomodades famílies. Busquen tranquil·litat i harmonia (que a vegades troben amb l'ajuda de substàncies estupefaents) i, fugen de les opressions i les etiquetes socials. El seu lema és «Feu l'amor i no la guerra».

Aquells originals *hippies* foren succeïts per tota una sèrie de petits comerciants ambulants i artesans, que veuen la porta oberta a una forma de vida amb pocs convencionalismes, que combina una àmplia temporada de letargia social i de producció artesana, amb uns mesos d'estiu de bullici, de venda en tauletes ambulants i que animen des del principi la nit eivissenca, en un ambient de llibertat i de «*laissez faire, laissez passer!*» Aquest ambient té una filosofia, té una manera de viure, té una imatge i té una moda: La Moda Adlib (del llatí *Ad libitum*). La Moda Adlib és una moda que germina i s'inspira en els tradicionals refacos, camies, camisoles, gipons... de cotó blanc, amb brodats, entevellats i profusió de puntes i randes. Peces d'indumentària tradicional passen a ser l'origen d'una moda blanca, fresca i lliure, amb el lema «viste como quieras...» El blanc d'aquestes robes s'afegeix harmoniosament als colors naturals de l'illa. Una moda que va començar de forma espontània però que de seguida és dirigida i promocionada pel Foment de Turisme, que en aquells moments va tenir la habilitat d'afegir-hi el *glamour* de personatges i protagonistes del paper *couché*, celebrant unes emblemàtiques passarel·les de moda amb gran projecció i repercussió mediàtica.

Aquest panorama, combinat sempre amb cada vegada més fortes afluències de turistes nòrdics, i el sempre constant encara que més minoritari turisme de residència d'estiu i turisme nàutic, van donant forma a una illa cosmopolita que atrau a joves i gents de totes les edats, en busca de sol, bones platges, diversió, música, discoteques, *llibertat*.... tot això amb un fort impacte mediàtic, i una gran projecció internacional.

Avui en dia, encara que sigui una mica supèrbia dir això, no tothom ubica en el mapa les Illes Balears, però gairebé tothom ha sentit a parlar d'Eivissa, fet que hom pot corroborar a qualsevol viatge internacional. Bé és cert, que la imatge que avui en dia es coneix d'Eivissa, és un estereotip, i un estereotip no sempre cert, i no sempre òptim per la indústria del turisme de l'illa, principal economia dels eivissencs. Per tant ja tenim, el primer *carro de batalla* de les administracions públiques, del seus departaments dedicats al turisme, que com diem és l'economia principal de l'illa. És una part difícil de controlar i que amb unes poques imatges o missatges tendenciosos poden causar un gran perjudici. Tanmateix és cert que les administracions competents tenen aquest punt molt clar, i en totes les seves accions promocionals tenen molta cura per tal de projectar una bona imatge, una imatge actual, real i diversificada de l'illa d'Eivissa.

Un altre aspecte que caracteritza el turisme a les nostres illes, i en concret a Eivissa, és la forta estacionalització, que fa que principalment els mesos de juliol i agost, estiguin sovint per damunt de les expectatives d'afluència. Seguits també dels mesos de juny i setembre. Mesos en què no sembla haver-hi cap intenció, per part del sector empresarial i per part de l'administració competent, d'avaluar la capacitat de càrrega de la infraestructura hotelera i de serveis i, especialment dels recursos naturals. Ni analitzar per poder controlar i planificar, la sostenibilitat de la indústria turística d'Eivissa. D'altra banda, una temporada hivernal que té la indústria paralitzada. Hauríem de ser capaços de plantejar propostes realment atractives per tal d'aconseguir l'allargament de la temporada turística. Molts són els sectors i els professionals que s'adonen que el territori té un desgast, té una capacitat de càrrega, i, sens dubte, en els mesos de temporada alta se supera abastament el líndar d'aquesta capacitat de càrrega, que fa que es perdi el nivell òptim de qualitat del servei. Actualment, es comença a parlar de sostenibilitat. De fet, el concepte de sostenibilitat és molt senzill: no superar amb la demanda el nivell dels recursos bàsics naturals i

recursos de serveis que l'illa pot oferir d'una manera assenyada i controlada i amb qualitat. Això sense entrar a parlar del problema cada dia més greu dels recursos hídrics que poden arribar a afectar a curt termini l'abastament d'aigua a la població natural i a la infraestructura turística. Els hotelers estan centrats en vendre i rentabilitzar totes les places hoteleres de la temporada d'estiu. El problema d'allargar i desestacionalitzar la temporada els supera àmpliament. És una lluita que s'ha de portar des de les institucions, amb noves ofertes atractives per un turisme que cada vegada viatja més, i a llocs diferents, però amb sortides més curtes. Sortides temàtiques. Però les illes tenen un problema que les ofega. Especialment Eivissa i, Formentera encara molt més. Aquest problema es diu *INSULARITAT*. No deixa de ser paradoxal, que la mateixa circumstància que va permetre que el turisme fos una indústria pionera a l'Estat Espanyol, fins i tot en un context autàrquic i d'un règim no democràtic, ara, cinquanta anys després sigui la insularitat el principal problema per desenvolupar un turisme sostenible, que creixi al llarg de l'any, i no en intensitat els mesos d'estiu, superant els límits de capacitat i sostenibilitat. I, és que les illes, especialment les illes menors, a dia d'avui, en ple segle XXI, no han aconseguit solucionar el problema de la connectivitat marítima i aèria de la temporada d'hivern. Només solucionant el problema de la greu manca de connectivitat crec que hauríem solucionat el problema en un percentatge molt alt. Després només mancaria evitar la paràlisi de la planta hotelera a l'hivern, i oferir una programació esportiva, de lleure i excursions, turisme sanitari, turisme idiomàtic i/o d'estudis superiors, turisme cultural, patrimonial, rural, d'events, congressual...

Hom es pot plantejar la qüestió de perquè si fa cinquanta anys, en què els transports i les seves infraestructures no estaven desenvolupades, aquests no eren problema, i avui en ple segle XXI, amb moderns equipaments, infraestructures, i desenvolupats transports, la insularitat sí representa un problema? És fàcil. Fa cinquanta anys la gent venia de vacances per períodes més llargs: tot l'estiu, un mes, vint dies... Avui en dia, aquests períodes s'han reduït ostensiblement. La gent prefereix viatjar més vegades, a llocs diferents, a costa de fer-ho menys dies. Per tant, abans es podien permetre uns dies per arribar a Eivissa i, aquests dies de desplaçament eren també part de l'atractiu, formaven part de l'aventura. Avui, la demanda requereix desplaçaments ràpids i curts, per tal d'aprofitar el màxim possible l'estada en el destí escollit. I aquestes estades són més curtes, de menys dies. El món actual és el món de la globalització, de la comunicació i de la rapidesa. El temps és or, fins i tot en vacances, i no es pot perdre agafant un parell d'avions, trens, vaixells... per arribar al destí, on potser només hi restarem un cap de setmana! Des d'aquest punt de vista, les illes, especialment les illes petites, que pateixen molt més la insularitat, tenen la batalla perduda, fins que no es solucioni de forma òptima la possibilitat de gaudir d'un transport còmode, ràpid i fluid: la connectivitat aèria. Tanmateix, és curiós i paradoxal veure com els esdeveniments d'obertura i tancament de les discoteques si solucionen aquesta connectivitat i centenars de persones es desplacen a l'illa només un dia o dos, per assistir a aquestes macrofestes discotequeres!

Un altre aspecte que s'ha de cuidar, i que des de les institucions hi treballen amb el seu servei de control i inspecció, és l'adequació de la planta hotelera i de tot el sector de serveis als temps actuals, amb el compliment dels requisits normatius de qualitat mínima. I, encara més, hem de considerar la necessitat d'anar per davant de la demanda, amb la renovació, modernització i reinvençió de les infraestructures. No hem de perdre de vista, que els turistes, tenen actualment al seu abast, llocs més novadosos, exòtics i més assequibles per anar. La única solució és oferir el que pot donar una assenyada veterania: seguretat, comoditat, qualitat dels serveis i infraestructures renovades, còmodes i modernes. Obligatòriament, l'hotelier ha de tenir cura de l'aspecte de les instal·lacions, invertint en millores i novetats. I, si l'empresari té aquesta obligació, no menys obligació tenen tots els professionals que hi treballen. Tot el personal ha de millorar any rere any la seva formació, la seva preparació i la seva actitud davant un públic cada

vegada més exigent i que té multitud de llocs per escollir -sovint més barats- si no se sent ben acollit i ben atès. Especialment atès que els preus per venir a Eivissa, sovint no són competitiu si ho comparem amb altres destins. La competència és forta i abundosa. Aquesta és, sens dubte, una gran diferència amb el turisme actual i el turista de fa cinquanta anys. El que abans es podia percebre com a romàntic i una aventura, vacances amb més temps disponible, ara s'exigeix professionalitat i transport àgil i ràpid.

El que oferien les nostres illes al principi, sol i clima de bonança, entorn mediterrani, oci i música... ara ja no és suficient. Per una banda, s'ha d'aconseguir que els ajuntaments treballin de valent amb la neteja, la reparació de mobiliari urbà, i la millora i modernització dels espais urbans. Agraden les coses antigues, però no els espais bruts i malendregats. I, després s'ha de treballar de forma transversal dins de les administracions, i, entre administracions diferents (locals, insulars, autonòmiques i estatals) i, també entre administracions i patronals, per tal de concretar i treballar en productes concrets, factibles i, entre tots i de forma coordinada, potenciar aquests productes. Tothom ha de bogar en el mateix sentit: si hi ha remes que boguin de forma independent, l'embarcació no navega en la ruta traçada, fa cercles. Per tant, és fonamental consensuar decisions i treballar tots en la mateixa direcció, i amb els mateixos objectius. Si això està coordinat, les administracions han de treballar per potenciar i donar a conèixer els nous productes de forma consensuada als mercats i fires internacionals de turisme, fent una promoció assenyada però atractiva i a la vegada, ajustada a la realitat de l'oferta.

Avui, en ple segle XXI, és imprescindible l'ús de les noves tecnologies i de les xarxes socials per posar a l'abast Eivissa, com a destí turístic a tots els col·lectius i potencials visitants. Cal obrir-se als nous canals d'informació i de difusió. És evident que l'adquisició de viatges i vacances es fa actualment i de forma majoritària per internet. I, aquests canals són els que de forma més efectiva i dinàmica, amb imatges multimèdia, ens serveixen de plataforma per oferir el que avui busca el turista, turisme actiu: emocions i sensacions.

Cal també tenir en compte, que tot són modes, i cal anar reinventant-se. I, recuperar sectors perduts. Per exemple a la ciutat d'Eivissa, el Port, el barri de la Marina i de la Penya, els darrers anys havia anat perdent ganxo, on la nit sempre havia estat un vertader espectacle. A més eren llocs especialment atractius pel turisme LGTB, que últimament havia traslladat les seves preferències a les illes gregues. Els darrers anys, 2014-15, l'impuls coordinat entre petits empresaris de la zona i l'administració municipal i insular, va beneficiar accions per recuperar aquest sector turístic que tant important havia estat sempre per aquests barris de la ciutat d'Eivissa.

En darrer lloc, i deixant de banda el tema del destí, s'ha d'avaluar el mercat d'origen dels turistes. Eivissa, illa cosmopolita, no es pot quedar estancada amb el mercat tradicional: nacional, alemany, anglès, italià, francès... Els darrers anys ens han mostrat l'èxit d'iniciar i d'obrir-se a nous mercats, mercats emergents: rus, asiàtic, americà, Índia..., són camins que comencen a donar el seu òptim resultat.

Un exemple clar del potencial d'aquest turisme emergent és sens dubte, el turisme xinès. En aquest sentit, els anys 2013-2015, l'ajuntament d'Eivissa va iniciar accions encaminades a aquest turisme emergent, i es va declarar 'Eivissa, *Chinese Friendly*', marca que avisa que el destí coneix el seu tarannà. El xinès fins fa poc, ha estat poc donat a fer turisme. Comença ara una nova etapa, prova d'això és la seva recent legislació en matèria de turisme, de l'any 2014. El turisme xinès necessita però un tracte especial. Cal conèixer els seus hàbits i la seva forma de ser, per poder atendre les seves necessitats. Especialment quan ens referim al turista FTT (Firts Time Traveller), persones de més de quaranta anys, que viatgen per primera vegada a Europa,

amb hàbits marcadament culturals i que no coneixen l'anglès o altres llengües europees, per tant, complica la necessària comunicació, part important per a la correcta atenció al visitant. Per altra banda, i a mode d'anècdota, i parlant de gustos gastronòmics, cal saber que als xinesos els agrada l'arròs, però quan proven per exemple les nostres *paelles* o arròs sec, el troben massa salat i massa cru. Els agrada la carn, però no estan avesats a la forquilla i al ganivet. La forma de servir la carn ha de ser trossejada. I, per beure, mai líquid amb glaçons, estan avesats a beguda, té o aigua calenta o tèbia, tema fàcilment solventable posant termos elèctrics a les habitacions, com també barnussos i xancles que ells consideren imprescindibles per la seva comoditat. Pel que fa les excursions i visites, els agrada conèixer la cultura i el patrimoni, amb explicacions ràpides complementades amb anècdotes, tant més, si es poden referir a persones conegudes per ells. Són un públic molt sensible a la contaminació, per tant els agrada veure cels transparents... però no sol fort i brillant, saben que és nociu. Els agrada la platja i banyar-se, però no prendre el sol, del qual es volen protegir. Per altra banda, i pel que fa l'oferta complementària, senyalar que els agrada el *shopping*, especialment de productes de qualitat i de marques. Això, a Eivissa, es podria posar en connexió amb altres iniciatives de la Ciutat, com és la potenciació del producte 'La Marina zona comercial', i també la posada en funcionament entre 2014-2015, el Centre artesanal de sa Pedrera, espai concebut per donar cabuda només als productes artesanals, i en cap cas la venda ambulat de mercaderies de re-venta, adquirides a països asiàtics. El més important per un destí com Eivissa: els xinesos tenen vacances durant les seves festes importants: a l'octubre i molt especialment al mes de gener-febrer, quan ells celebren el seu any nou. A més, cal tenir en compte que el xinès de segona generació, més jove de quaranta anys, STT (Second Time Traveller), han superat molts de clixés, parlen normalment anglès o alguna altra llengua europea, i els agrada descobrir nous llocs. No hem de perdre de vista que per ells el destí és Europa, Espanya, i una vegada aquí fan viatges d'un lloc a altre, atès que estan avesats a les llargues distàncies i a moure's d'un lloc a l'altre. Què volem dir amb tot això? Senzillament que hi ha que formar-se, informar-se i preparar-se pels objectius que volem. Professionalitzar-se.

Això combinat amb altres ofertes incipients podrien oferir un producte, més o menys estable al llarg de l'any. Parlem per exemple, del turisme sanitari, Vila té diverses infraestructures sanitàries privades que ja fa un parell d'anys que es promocionen a les fires turístiques internacionals. Molta gent, especialment per cert tipus d'intervencions quirúrgiques o d'estètica o que requereixin dies de repòs, busquen entorns agradables per conèixer, amb patrimoni històric i cultural atractiu per gaudir mentre es recuperen. I, viatgen amb família. Aquest sector sanitari privat d'Eivissa, ja s'està promocionant a les fires turístiques internacionals.

Parlem també del turisme idiomàtic, concebre l'illa d'Eivissa per venir a aprendre idiomes, i/o juntament amb idiomes, cultura, patrimoni local, i perquè no, i encara que sigui de forma esporàdica, algun curs d'especialització i/o postgrau que puguin atraure estudiants universitaris, i/o joves professionals que vulguin completar la seva formació. Eivissa té unes dignes instal·lacions universitàries. Manca adequar allotjaments a aquest sector. El Turisme idiomàtic fa un parell d'anys que funciona a nivell privat, però malauradament no ha tingut ressò en la seva línia pública universitària. La idea és que Eivissa està oberta tot l'any a rebre visitants. La climatologia és tot l'any agradable. I, la nostra cultura, el nostre patrimoni a l'abast de tothom.

Des de les diferents administracions, ajuntaments, consell i Govern Balear, es treballa per oferir esdeveniments de forta projecció fora de la temporada alta, tan siguin esportius, gastronòmics, culturals... Un exemple exitós pot ser la Festa Medieval que organitza l'Ajuntament de la Ciutat d'Eivissa, el segon cap de Setmana del mes de maig, des de l'Any 2000, en què es va celebrar per primera vegada per tal de commemorar la Declaració per part de la Unesco d'Eivissa, Patrimoni de la Humanitat, que recordem que va ser el 4 de desembre de 1999. Des del

primer moment la Festa Medieval va ser un esdeveniment lúdic i multitudinari. Amb el temps ha aconseguit atraure els seu propi turisme temàtic, aquest segon cap de setmana del mes de maig, abans de l'inici de la temporada discotequera.

El més important però, és que qualsevol projecte per allargar la temporada o organitzar accions que serveixin per la desestacionalització, siguin, com ja hem dit abans consensuades entre tots els agents i totes les administracions, i que els passos que es donin siguin coherents i efectius, ben planificats i ben coordinats, tenint ja com a màxima la sostenibilitat del sector turístic i la capacitat de càrrega del territori. I, és indubtable que el turisme cultural, el turisme patrimonial pot jugar un paper primordial, tot i que les coses s'han de fer amb seny, sense que el màrqueting i l'oferta turística perverteixin la producció cultural local. No tot ha d'estar a la venta, entenent que la cultura és l'expressió i manifestació d'un poble en les seves diverses modalitats, no un *souvenir*. I, de la mateixa manera el patrimoni material té, com ja hem dit la seva pròpia capacitat de càrrega.

2. Eivissa: illa, cultura i tradició

Eivissa, la seva cultura i tradició és el resultat d'un tarannà ancestral i d'un cúmul d'aportacions, algunes més cabdals que altres, de diferents pobles que al llarg del segle han passat per l'illa. El patrimoni cultural eivissenc és el reflex dels avatars de la nostra història. Des dels primers assentaments prehistòrics ja és patent l'obligada simbiosi entre pobladors, mar mediterrani i comerç... Ja de lluny es feia evident que es tracta d'una illa acollidora, hospitalària, comerciant i com no... cosmopolita. El poblat fenici de sa Caleta, s'ubica arran de costa, al SE de l'illa d'Eivissa i, de cara a la Pitiüsa menor i, al comerç i, als colons que arribaven des del mediterrani oriental i des del nord d'Àfrica, amb navegació de cabotatge. Quan aquest emplaçament queda petit i massa a l'abast de les naus no sempre amigues, es busca un nou emplaçament, més alt, des del qual es pugui atalaiar o aguar el mar que porta naus amb gent de diferents intencions. Un port natural, sota un puig on els pobladors poden vigilar i resguardar-se. El lloc conegut com Dalt Vila, es converteix en l'acròpolis, que es veurà resguardada, amb la construcció de diferents murades defensives, les més conegudes, les medievals, i sobretot les renaixentistes. Un altre puig proper serà el lloc on descasaran els morts: la Necròpolis. Tot envoltat per l'etern mediterrani que amaga tresors naturals inestimables, com per exemple les extenses praderes de posidònia oceànica, que tants de beneficis suposen per la neteja i transparència de les aigües, així com pels seus valors medicinals i usos tradicionals. Avui, i des del 4 de desembre de 1999, són els llocs que la UNESCO va declarar Patrimoni de la Humanitat, en la seva modalitat de bé mixt: bé històric i bé natural: Les praderes de posidònia, el poblat fenici de sa Caleta, la Necròpolis del Puig des Molins i les muralles renaixentistes amb tot el seu entramat històric urbà. Eivissa, biodiversitat i cultura.

Les diferents èpoques històriques: fenicis, cartaginesos, romans, vàndals, musulmans, cristiano-catalans... han deixat importants empremtes, tant materials com immaterials que conformen la nostra cultura. És indubtable que conèixer aquests valors i peculiaritats és i pot ser un atractiu turístic de primer ordre.

Començant per la part forana, l'illa d'Eivissa es caracteritza per un camp amb una mescla de cultius que combinen els cereals, l'arboricultura, la vinya i petits horts a la vora de les cases, els *tancons*, reflex d'una economia agrícola ancestral i precària que intentava una producció d'autoabastiment. El poblament dispers, distribuït amb vendes i parròquies, cada una amb el seu senzill i

bell temple-fortalesa, que es construïren, la majoria a partir del segle XVIII, quan Eivissa ja tenia Bisbat, amb la doble finalitat de tenir cura de l'espiritualitat dels habitants, però també de la seva protecció i defensa, davant els continus atacs de naus turques i barbaresques, que anteriorment havien patit, i, especialment en segles difícils com el XVI i XVII, en què després del descobriment d'Amèrica, els interessos de la Corona es giren cap a l'Atlàntic, quedant les illes desprotegides i pràcticament a la seva pròpia sort. Tot i així la Corona, al segle XVI, encomana un projecte que articuli la defensa general de les Pitiüses, i és el moment en què les antigues i obsoletes murades medievals, es veuran reforçades per la construcció d'unes noves murades renaixentistes, d'un concepte modern i preparades per resistir els impactes de la nova artilleria. Aquest projecte general, es completava amb la construcció a tot el perímetre de les illes d'Eivissa i Formentera d'unes torres de defensa amb la funció principal de vigilar l'arribada de naus enemigues. Algunes d'elles estaven preparades per ser artillades. I, la proximitat entre torre i torre permetia avisar mitjançant senyals de fum (al dia) i foc (a la nit) de l'arribada de possibles naus enemigues.

Les esglésies rurals, les torres de defensa, les pròpies cases pageses i en general l'arquitectura tradicional són un bé patrimonial que s'ha de conservar i protegir, i digne de ser mostrat i explicat com a part important de la història d'Eivissa. Algunes cases pageses han estat actualment convertides en restaurants, hotels rurals i fins i tot, en llocs d'interès patrimonial, com per exemple, ca n'Andreu i la seva col·lecció de peces etnogràfiques, can Planetes, Centre d'interpretació del Riu de Santa Eulària, amb el seu molí fariner d'aigua reconstruït i que rep visites de grups concertats i s'explica el seu antic funcionament. I, especialment, can Ros des Puig de Missa, seu del Museu Etnogràfic d'Eivissa. Totes tres cases al municipi de Santa Eulària des Riu. Fora de la ciutat d'Eivissa, el Museu Etnogràfic és l'única oferta museística de l'illa, tot i que els diferents municipis, han anat ampliant darrerament la seva oferta cultural i d'oci, artística i expositiva, així com també, s'ha donat accessibilitat a diferents espais o llocs d'interès patrimonial.

Al municipi de Sant Antoni de Portmany podríem destacar la rehabilitació i posada en valor de tres diferents espais patrimonials: el molí fariner d'en Simó, el molí de sa Punta, i el Far de Coves Blanques, aquests dos darrers com espais expositius i d'activitats culturals, amb una interessant programació anual. I, anant cap a Corona, trobaríem dos llocs interessants: les restes de ses Torres d'en Lluç i les pintures rupestres de sa Cova des Vi. I, un paisatge etnogràfic reflex de l'aprofitament tradicional dels recursos forestals del pagès eivissenc: ses marrades de Corona, amb un interessant agrupament de forns de calç, forns de pega, sitges, pous...

Sense ser exhaustius, però amb l'ànim de mencionar algun espai patrimonial de cada un dels quatre municipis forans de l'illa d'Eivissa, a Sant Joan, i, concretament a Sant Llorenç, tenim el poblat de Balàfia, agrupació excepcional de cases i torres, declarades Bé d'Interès Cultural. I, a la llunyana Cala de Sant Vicent, amagada al bell mig d'un penya-segat, a 150 metres sobre el nivell del mar, la cova des Culleram, ancestral lloc de culte de la deessa Tanit. Sant Joan és el municipi més preservat, gràcies sens dubte a la serralada Es Amunts.

I, al municipi de Sant Josep de sa Talaia, trobem un dels elements que forma part de la declaració de la UNESCO, i és el poblat fenici de sa Caleta, d'importància cabdal, en ser considerat el primer assentament de l'illa d'Eivissa per part dels antics colonitzadors, els fenicis. D'altra banda, i molt recentment, dins de la Reserva Natural de ses Salines, i no sense esforç per part de les administracions aquests anys de crisi econòmica, s'ha pogut obrir l'anomenat Centre d'Interpretació de ses Salines, a les dependències annexes a la petita església de Sant Francesc de s'Estany, complint d'aquesta manera amb una de les més insistents recomanacions de les missions que regularment fan els delegats de la UNESCO: ses Salines d'Eivissa i Formentera estan

senyalades dins els inventaris retrospectius (mapes) que acompanyen la declaració universal. A més també, dins del municipi de Sant Josep de sa Talaia, a Cala d'Hort, trobem el jaciment arqueològic o conjunt monumental de l'establiment Púnic-roma format per: una instal·lació industrial per a l'elaboració de l'oli d'oliva i un gran celler; la necròpolis també púnica i la necròpolis baix imperial o bizantina de ses Païsses de Cala d'Hort, amb una casa pagesa, antiga païssa, que és actualment Extensió del Museu Etnogràfic d'Eivissa. Tot això amb els emblemàtics illots d'es Vedrà i es Vedranell de fons paisatgístic.

3. Vila, ciutat històrica i patrimonial

A Eivissa ciutat, Vila és on es concentren la major part de l'oferta patrimonial i museística. Fora del recinte emmurallat, al peu del Puig des Molins tenim la Necròpolis i el Museu Monogràfic.

A l'antiga Acròpolis, coneguda com Dalt Vila, a més de gaudir de tot l'entramat urbà històric, que a més podem conèixer amb una opció concertada de visita teatralitzada, trobarem, coronant el Puig, la Catedral gòtica de Santa Maria d'Eivissa, al seu interior el Museu Diocesà. Des de la plaça de la Catedral, i baixant pel carrer Major, enseguida trobem el Centre d'Interpretació Madina Yabisah, on podrem aproximar-nos a l'època islàmica d'important empremta a la nostra cultura.

Més avall podem conèixer can Llaudis, seu de l'actual Museu Puget, que recopila obra dels pintors eivissencs Narcís Puget Viñas, i Narcís Puget Riquer, fill. El palau que l'alberga va ser restaurat amb l'objectiu de poder exposar de forma permanent el llegat donat pels pintors Puget. A més però, el Museu Puget sol organitzar en dues sales temporals, altres exposicions anuals de pintura o fotografia.

Sortint del Museu Puget, arribem al carrer de Sant Ciriac, on trobem a l'esquerra la petita capella de Sant Ciriac, on segons la llegenda popular, el germà del rei moro, va permetre l'entrada de les tropes cristiano-catalanes. Just davant de la capella, un antic carrer jueu.

Més avall a plaça Espanya, a l'edifici de l'antic ajuntament, antic convent de dominics podem entrar al claustre i al seu antic Refectori, per gaudir de les antigues pintures de la volta, i d'alguna exposició temporal que periòdicament allí s'organitzen.

Sortint d'allí i baixant per la banda del Mirador cap al Baluard de Santa Llúcia, veurem al bell mig i submergida, un antiga construcció, es Polvorí, propietat de l'Ajuntament d'Eivissa i cedida la gestió a la Fundació Baleària, qui s'encarrega mensualment d'organitzar diferents exposicions d'artistes de les Balears, Catalunya i Comunitat Valenciana, a més de diferents actes socioculturals.

Més avall i arribant a la plaça dels Desamparats, se'ns plateja un dilema: a la dreta l'antic edifici de Simón Poulet, que va ser emprat pel Museu D'Art Contemporani, des dels seus inicis, quan s'organitzaven les Biennals d'Art; a l'esquerra, el camí empedrat, de baixada, que arriba a la plaça de Vila i fins el magnífic patí d'armes i que dona sortida a l'accés principal al recinte emmurallat, el Portal de Taules. Si desfem aquest camí i tornem a la plaça de Vila, ens adrecem cap al Baluard de Sant Joan, enseguida veurem a la dreta el nou i modern edifici, que alberga el Museu d'Art Contemporani d'Eivissa, MACE, que els darrers anys ha set ampliat i reformat, en un encertat projecte de l'arquitecte Víctor Beltrán, que va saber incorporar de forma ma-

gistrat les troballes arqueològiques, que avui són visitables al segon soterrani del Museu, i que enriqueixen la visita de les diferents exposicions d'art contemporani que periòdicament s'organitzen al MACE.

Des del Baluard de Sant Joan i seguint el perímetre de la muralla per la seva part superior, podrem visitar els baluards museïtzats, el de Sant Pere, que en la seva part superior és emprat com a espai d'activitats musicals, cine i dansa. Al seu interior trobarem l'espai creat com a Centre d'Interpretació. Pujant i continuant pel perímetre de la muralla, la rehabilitada Ronda Calvi, ens portarà al Baluard de Sant Jaume, també museïtzat i on també podrem contemplar part d'una torre i part d'un llençol de la murada medieval, que quedà soterrada amb la construcció de la nova muralla renaixentista, i que diferents excavacions arqueològiques han anat deixant al descobert. Si seguim pujant per la Ronda Calvi, passarem pel Baluard de Sant Jordi, el de Sant Bernat, excel·lent mirador que dona cap a migjorn, cap a Formentera, la Pitiüsa menor, i novament a la part posterior de la Catedral amb el Baluard de Santa Tecla als seus peus.

Els barris de la Marina, sa Penya i sa Riba conformen l'entorn de protecció d'aquest Bé d'Interès Cultural i Bé Històric i Cultural declarat per la UNESCO com a Patrimoni de la Humanitat. Els seus carrers recorden la vida de la gent majoritàriament dedicats a la pesca i a la mar, no oblidem que l'antiga ciutat d'Eivissa va néixer ja com a ciutat portuària, ciutat oberta a la mar, al mediterrani que l'envolta. Aquests darrers anys, 2014-2015, l'Ajuntament va promoure un avantprojecte molt interessant, per construir un centre d'interpretació de la pesca a l'antic edifici de Sanitat, al final del Carrer de la Mare de Déu, projecte que podria estar complementat amb un museu del cors, un museu nàutic, i un centre de ceràmica i arts aplicades, entre altres idees, que per manca de pressupost i d'impuls hauran d'esperar.

Actualment el barri de sa Penya s'està rehabilitant, i allí, al peu de la proa tant fotografiada de la punta amb la garita del Baluard de Santa Llúcia, trobem sa Pedrera on recentment s'ha inaugurat un centre de producció artesanal, que vol recuperar aquella autenticitat i orígens artesans que iniciaren els primers *hippies*. I, a la vora mateix, un petit mirador i una casa completament integrada a l'entorn: la Casa Broner, la casa on el conegut arquitecte i pintor Erwin Broner, va viure, adaptant la seva sensibilitat artística amb l'estètica tradicional del barri, el barri de la gent de la mar.

A mig camí entre l'antiga Acròpolis (Dalt Vila) i la Necròpolis púnica, al barri de sa Capelleta, el Consell Insular d'Eivissa va impulsar la creació del Centre d'Interpretació de sa Capelleta, on podrem conèixer l'existència d'un antic santuari semisoterrat d'època púnica, una necròpolis d'època romana i un raval d'època islàmica.

4. El patrimoni museístic d'Eivissa

Hem fet un esment ràpid del panorama patrimonial de l'illa d'Eivissa, es podria aprofundir i senyalar molts més elements dignes de ser mencionats i coneguts. Ara però hem de fer esment al panorama museístic de l'illa d'Eivissa, entenen aquí museus de forma estricta, com aquelles institucions on es conserva patrimoni, el documenten, l'exposen i el divulguen i compleixen les funcions museístiques que marca l'ICOM i també la pròpia llei de Museus de les Illes Balears. I, en aquest sentit, quatre són les institucions principals que hem de mencionar: el Museu Diocesà, el Museu Arqueològic, el Museu d'Art Contemporani i el Museu Etnogràfic, tot i que de cada un d'ells depenen altres centres museístics.

Inaugurat el primer de maig de 1994, el Museu Etnogràfic d'Eivissa, museu de titularitat i gestió insular (tot i que la casa és propietat de la Fundació Illes Balears), ubicat com hem dit a una antiga i emblemàtica casa pagesa del Puig de Missa de Santa Eulària des Riu, ofereix una aproximació al coneixement de la cultura, costums i tradicions del món rural tradicional d'Eivissa, tant des del punt de vista material com també immaterial. El Museu, amb un contingent o casa, can Ros, que és un perfecte exponent de l'arquitectura tradicional d'Eivissa, ofereix una exposició permanent sobre indumentària i joieria, i mostres escenogràfiques sobre la cuina, el vi i l'oli, explicant els seus processos i la importància de la trilogia mediterrània (oli, vi i cereal) a Eivissa.

Vàries són les peculiaritats del lloc i la seva importància patrimonial. Per començar, la situació de la casa en un puig amb vista panoràmica, construïda aprofitant la pendent del lloc, i integrant un petita cova natural, que de temps ençà s'emprava per fer i guardar el vi de la casa. Durant la rehabilitació de la casa es va decidir incorporar un trull per fer oli, que s'havia pogut recuperar d'una antiga propietat de Sant Miquel de Balansat.

Altres sales del Museu, tot i a pesar de ser un museu de petites dimensions, renoven anualment les seves exposicions temporals per tal d'anar mostrant al públic les diferents col·leccions i peces que a poc a poc el Museu Etnogràfic va recuperant i conservant, i a la vegada explicar en petits catàlegs els temes monogràfics i que serveixen per contextualitzar la forma de vida dels eivissencs fins la època preturística: la producció del camp; l'arquitectura tradicional; el procediment per fer vi o per fer oli; l'aprofitament dels recursos naturals que els boscos ofereixen: llenya, carbó, calç, pega, herbes aromàtiques, mel; en l'apartat de música, una àmplia col·lecció dels instruments musicals tradicionals de les Pitiüses; cuina i gastronomia, oficis i artesanies....

La visita al Museu Etnogràfic es pot completar amb un passeig pel Puig de Missa, que fou declarat conjunt d'Interès paisatgístic, coronat pel temple de Santa Eulària amb la seva torre de defensa adossada, i els seus característics pòrtics que precedeixen la porta principal. Una mica més avall del Puig de Missa, prop del pont nou de Santa Eulària des Riu, l'Ajuntament va recuperar una altra antiga casa pagesa, que ja hem mencionat, can Planetes, que té un molí d'aigua, i que ve a completar un itinerari etnogràfic molt interessant a la vila del Riu.

Per altra banda, el Museu Etnogràfic té una extensió a l'altra punta de l'illa, al municipi de Sant Josep de sa Talaia, concretament davant les emblemàtiques illes des Vedrà i Vedranell, carregades de llegendes, rondalles i mites... Parlem de ses Païsses de Cala d'Hort, on a més dels jaciments arqueològics, la casa pagesa alberga diferents exposicions etnogràfiques, que expliquen la manera de viure i de treballar de l'Eivissa rural tradicional.

També al municipi de Santa Eulària des Riu, podíem trobar fins fa pocs anys la casa Museu Barrau, a l'antiga casa on aquest pintor català havia viscut, als peus del temple de Santa Eulària. Es tracta d'un llegat, casa, mobles i obra pictòrica, que la vídua de Laureà Barrau, que va donar al Bisbat d'Eivissa, per tal que fos exposada. Ara però, aquesta col·lecció, ha estat instal·lada per part de l'Ajuntament de Santa Eulària des Riu, a l'antic edifici del Sindicat Agrari, al Passeig de s'Alamera de Santa Eulària des Riu. Es tracta d'una col·lecció pictòrica figurativa, de gran qualitat, de mitjans del segle XX, i que com tants altres pintors absorbeix els colors de la terra, amb temàtica més aviat costumista.

Si tornem novament a Vila, podrem gaudir d'una àmplia i important oferta museística, començant pel Museu Diocesà de Santa Maria d'Eivissa i Formentera de titularitat i gestió episcopal. Ubicat dins de les dependències annexes de la Catedral d'Eivissa, reformat i reinaugurat

el 2006 amb un modern plantejament museogràfic, tot i que és un museu que data de l'any 1965, i custòdia una rica col·lecció d'objectes religiosos, indumentària, joieria, documents històrics, pintures, escultures, troballes arqueològiques. La major part de la seva exposició és permanent, però disposa d'una sala per a exposicions temporals.

Museu d'Art Contemporani d'Eivissa, museu de titularitat municipal, gestionat a través d'un patronat, que coneix una nova etapa després d'una important obra d'ampliació i remodelació. Un modern i pragmàtic edifici ubicat al baluard de Sant Joan, que uneix les línies blanques dels edificis històrics de Dalt Vila, amb la senzilla majestuositat de l'antiga Sala d'Armes i magatzem de la Reial Força d'Eivissa, edifici dissenyat al segle XVIII per l'enginyer francès, Simón Poulet, i, sobretot les importants troballes arqueològiques que es descobriren en el seu subsòl durant les obres, troballes que com hem dit, quedaren magníficament incorporades a l'espai expositiu.

Els inicis del Museu d'Art Contemporani d'Eivissa, el MACE, es remunten als anys 60 amb l'organització de les Biennals d'Art Universitari SEU, concretament l'any 1964, impulsada per l'Associació d'Amics d'Eivissa, presidida per Juan de Contreras, marquès de Lozoya, i que va tenir lloc al propi Ajuntament. En la seva segona edició, l'any 1966, que se celebrà a les dependències del Museu Monogràfic des Puig des Molins (que encara no havia acabat les seves obres), ja es va decidir la creació d'un Museu d'Art Contemporani d'Eivissa, que pogués recollir i exhibir les creacions artístiques contemporànies produïdes per tots aquells artistes que venien a l'illa, s'hi instal·laven i s'hi inspiraven, així com també dels no menys importants artistes locals. Cal recordar en aquest sentit els coneguts grups d'artistes ja anomenats al principi, Grup 59 i Grup Puget.

En la tercera edició de la Biennial, l'any 1968, l'Ajuntament d'Eivissa ja va habilitar com a seu del museu que s'estava gestant, l'emblemàtic edifici de Simón Poulet, i el 30 d'agost de 1969 de forma oficial es va aprovar la constitució del Museu i els seus estatuts, entre l'Ajuntament d'Eivissa, l'Associació d'Amics d'Eivissa i la Biennial Internacional Universitària d'Art d'Eivissa. Per tant, el MACE, és un dels museus d'art contemporani més veterans de l'Estat Espanyol. El fet de ser creat arran de les Biennals Internacionals fa que els seus fons artístics fundacionals siguin pintures, dibuixos, gravats, escultures, etc.... que cedia Amics d'Eivissa, així com també les obres que havien estat premiades a les diferents edicions de les biennals celebrades. A partir de 1985 la biennial passarà a ser monogràfica i s'especialitza en les arts d'estampació, passant després a anomenar-se Ibizagràfic i, per aquest motiu, la gran majoria del seu fons és obra gràfica, i la provinent de les diferents exposicions individuals i col·lectives, que sempre donaven una obra al Museu.

Des de la seva re-apertura, l'abril de 2012, el MACE, ha sabut posar en valor el modern edifici, els fons arqueològics, els seus fons a través de la seva exposició permanent, però també amb la importància d'exposicions temporals punteres com la inaugural de Miquel Barceló i Barry Flanagan o la majestuosa de Miró de 2014.

Des de la direcció del MACE es gestiona el Museu Puget i la Casa Broner. El Museu Puget, ubicat estratègicament al carrer major, de baixada des de la catedral, és el Museu més visitat d'Eivissa. Amb seu a la casa de can Llaudis, conjunt arquitectònic del segle XV, principal exponent del gòtic civil a l'illa. El Museu Puget, exposa de forma permanent el llegat dels pintors Narcís Puget Viñas, i Narcís Puget Riquer, pare i fill respectivament, que aquest darrer va donar a l'Estat, pintura figurativa, costumista i hereva del cromatisme de Sorolla, tan mediterrani, especialment Puget Viñas. Del fill, destacaríem també les seves aquarel·les. A més d'aquesta col·lecció permanent, anualment el Museu Puget organitza alguna exposició temporal, de fotografia antiga o de pintura, normalment figurativa. I, d'altra banda, tenim la Casa Broner, fora del recinte emmurallat, en Ple barri de la Penya, baix el Baluard de Santa Llúcia. La Casa Broner, és el llegat del conegut arquitecte i pintor Erwin Broner, s'ha conservat

tant la casa, que conjuga l'arquitectura típica del barri de mariners, amb la seva pròpia concepció de l'espai; com també el mobiliari, per ell dissenyat, així com tot un llegat documental custodiat per la Demarcació d'Eivissa i Formentera del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Balears.

El degà dels museus a les Pitiüses, és, com no podria ser d'altra manera, el Museu Arqueològic d'Eivissa i Formentera, museu de titularitat estatal i gestió autonòmica, que conserva les troballes arqueològiques de les diferents campanyes arqueològiques, de finals del segle XIX ençà. El més important pel volum i història dels seus fons. Constituït oficialment el 27 de setembre de 1907 per Reial Ordre, tot i que el seu origen el podem remuntar a l'any 1903 quan la Societat Arqueològica Ebusitana va anar recuperant un important llegat, provinent principalment de les excavacions realitzades sota la direcció d'Artur Pérez-Cabrero, per tota l'illa, però especialment a la necròpolis del Puig des Molins. Aviat es va fer palès la necessitat de constituir un Museu que dirigís aquestes excavacions i centralitzés la custòdia i la conservació dels materials trobats. L'Ajuntament d'Eivissa, ja havia cedit a la Societat Arqueològica Ebusitana l'immoble del segle XVI, que havia estat seu de la corporació municipal fins l'any 1838: l'edifici de l'antiga *Universitat* (institució medieval d'autogovern de les Pitiüses), i la Capella del Salvador, que fins l'any 1688 va ser la seu del gremi de mariners, ubicats a la plaça de la Catedral. Amb el temps es farà necessari un edifici al mateix Puig des Molins, on es troba la Necròpolis púnica, que és per la quantitat d'hipogeus –devers 3.000, 340 dels quals són visitables- i de materials registrats, la més important del món. Aquest edifici de la Necròpolis, no es va començar fins el 1935, i quedà aturat per la Guerra Civil, sense poder reprendre les obres fins el 1964, acabant-se el 1968, i des del primer moment va ser destinat a Museu Monogràfic de la Necròpolis del Puig des Molins, i passant també a ser centre administratiu tant del Museu Arqueològic, com de la seva secció Monogràfica de la Necròpolis des Puig des Molins, que actualment és l'única que està oberta, atès que el Museu Arqueològic ubicat Dalt Vila, es troba tancat pendent d'unes reformes necessàries. Aquest Museu és com hem dit el referent històric de les Pitiüses.

5. Conclusions

L'oferta cultural, patrimonial i museística d'Eivissa és realment interessant i digne de ser ben coneguda. Amb el recorregut descrit en el present text pensem que queda palès, que encara resten temàtiques patrimonials que s'han de posar en valor, que s'han de desenvolupar. En alguns casos cal potenciar el seu atractiu, però sobretot la seva accessibilitat. I, la difusió d'aquests béns ha de modernitzar-se cap a les noves tecnologies i ampliar la seva presència a les xarxes socials, s'ha d'optar a ser una *smart-city* o *smart-island*.

És indubtable que la gran quantitat de turistes que venen a l'illa en temporada alta no coneixen o no senten atracció per conèixer aquest patrimoni. Patrimoni que cal posar al seu abast, facilitant-ne l'accés, el seu coneixement i la seva visita amb ofertes atractives i innovadores.

Hem de ser capaços de reconèixer les nostres fortaleses i també les nostres debilitats. Potenciar les primeres i solucionar les segones. És imprescindible planificar i treballar conjuntament.

L'estat de conservació i manteniment del nostre patrimoni i de les nostres infraestructures té que estar a l'alçada d'un lloc que és Patrimoni de la Humanitat. I, això és difícil sinó es produeix un consens i un treball planificat entre totes les administracions implicades. Pot ser ara, amb l'aprovació i entrada en vigor de la taxa turística és el moment de revertir l'import d'aquest impost en el manteniment, bona imatge i posada en valor del nostre patrimoni històric i museístic, valorant sempre la capacitat de càrrega de cada lloc i la sostenibilitat del sector.

1. Poblament Fenici de sa Caleta. F.R., Arxiu d'imatge i So del Consell d'Eivissa

2. Vil·la Romana de ses Païses de Cala d'Hort. F.R., Arxiu d'imatge i So del Consell d'Eivissa

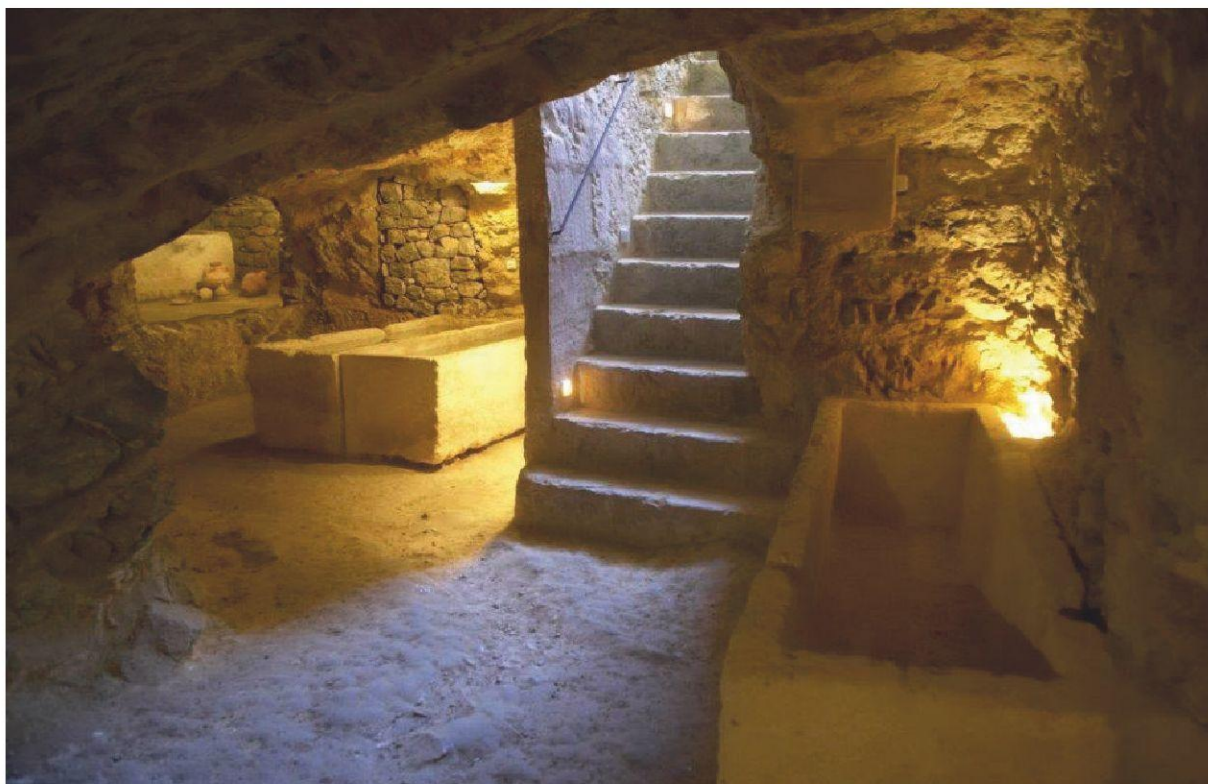
3. Can Ros, Museu Etnogràfic. J. Costa, Arxiu d'Imatge i So del Consell d'Eivissa

4. Conjunt de Balàfia (BIC). J. Costa, Arxiu d'Imatge i So del Consell d'Eivissa

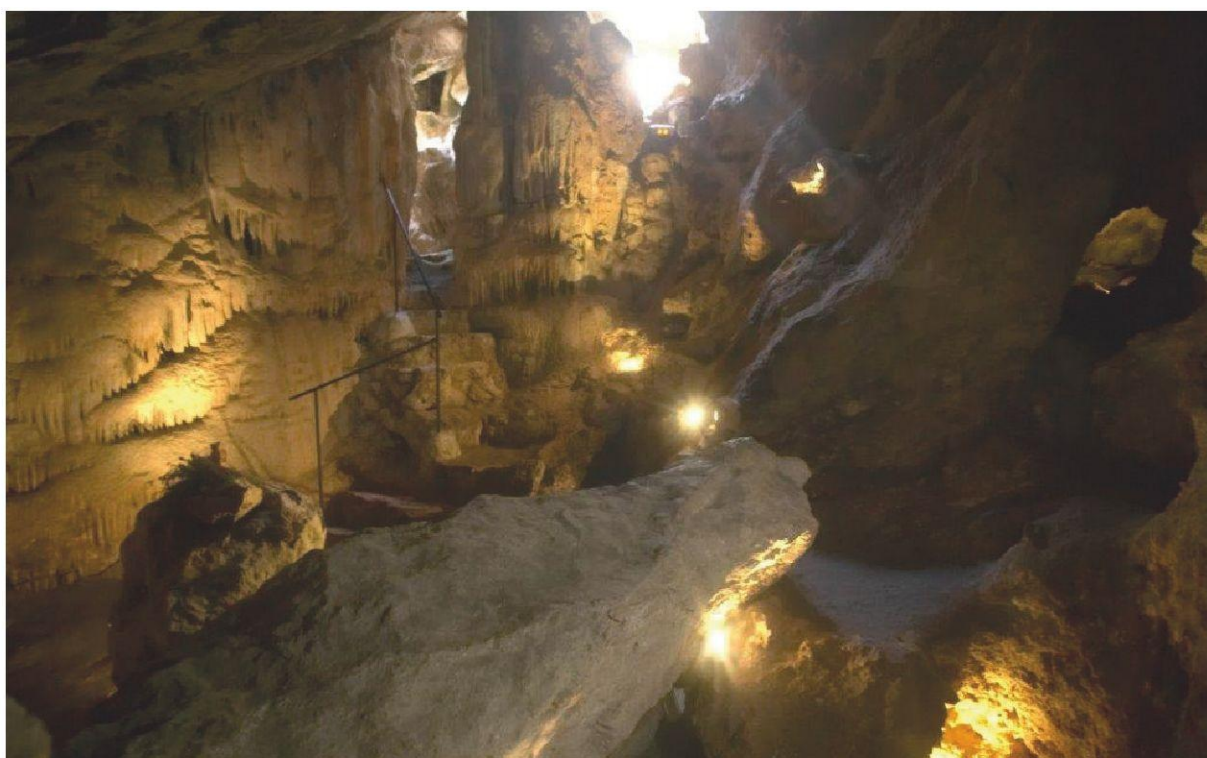
5. Cuina de Can Ros. J. Costa, Arxiu d'Imatge i So del Consell d'Eivissa

6. Necròpolis del Puig des Molins. J. Costa, Arxiu d'Imatge i So del Consell d'Eivissa

7. Exposició de l'Extensió del Museu Etnogràfic a ses Païses de Cala d'Hort. J. Costa, Arxiu d'Imatge i So del Consell d'Eivissa

8. Cova des Culleram, santuari púnic de la deessa Tànit. J. Costa, Arxiu d'Imatge i So del Consell d'Eivissa

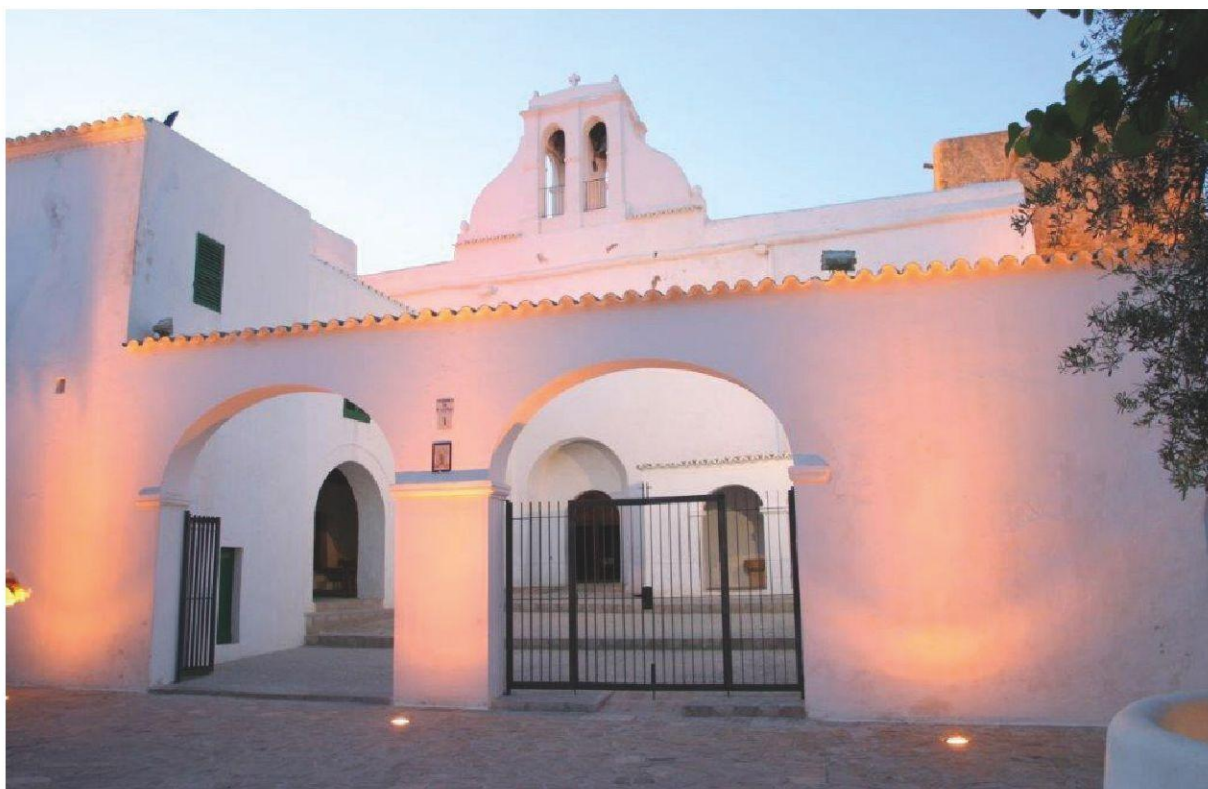
9. El passeig perimetral de la Murada. V. Marí, Arxiu d'Imatge i So del Consell d'Eivissa

10. Es Molí de sa Punta, espai cultural (Sant Antoni). V. Marí, Arxiu d'Imatge i So del Consell d'Eivissa

11. Vidre i ceràmica al Museu Arqueològic. V. Marí. Arxiu d'Imatge i So del Consell d'Eivissa

12. Temple-fortalesa de Sant Antoni de Portmany. V. Marí, Arxiu d'Imatge i So del Consell d'Eivissa

13. Temple-fortalesa de Sant Jordi de ses Salines. V. Marí, Arxiu d'Imatge i So del Consell d'Eivissa

14. Porta de les Taules, accés principal a Dalt Vila. V. Marí, Arxiu d'Imatge i So del Consell d'Eivissa

15. Catedral de Santa Maria d'Eivissa. V. Marí, Arxiu d'Imatge i So del Consell d'Eivissa

Bibliografia

- BARBERÁN, S.; TORRES, M.; CERVERA, L.: *Esglésies d'Eivissa i Formentera*. Editorial Mediterrània Eivissa, 2003.
- COLINAS, A; POMAR, T.: *Eivissa, la nau de pedra*. Ajuntament d'Eivissa, ed. Lunwerg, 1991.
- FERRER, A.: *Arquitectura tradicional eivissenca*. Consell Insular d'Eivissa i Formentera. Quaderns d'Arqueologia Pitiüsa, 4. Eivissa, 1998.
- FERRER, A.: *Santa Eulària des Riu, Eivissa*. Ajuntament de Santa Eulària des Riu. Editorial Mediterrània Eivissa, 1999.
- MELIS, L.; SERRA, S.; VIVES, T.: *Els museus de les Illes Balears*. Institut d'Estudis Baleàrics, Palma, 2009.
- POSADAS, E.: *Torres y piratas en las islas Pitiusas*. Consell Insular d'Eivissa i Formentera. Eivissa, 1989.
- POSADAS, E.: *Guia de las murallas de Ibiza*. Consell Insular d'Eivissa i Formentera. Eivissa, 1992.
- PRATS, E.: *Història d'Eivissa i Formentera*. Diario de Ibiza, 1991.
- RAMON, J.: *Els monuments antics de les Illes Pitiüses*. Consell Insular d'Eivissa i Formentera. Eivissa, 1995.
- RAMON, J.: *Ses Païsses de Cala d'Hort, un establiment rural d'Època antiga al sud-oest d'Eivissa*. Consell Insular d'Eivissa i Formentera. Eivissa, 1995 (2a edició ampliada).
- SANSANO, L : "Dalt Vila Ciutat fortificada" a *Dalt Vila, fotografia de Joan Costa*. Ibimedia, 2012.
- VVAA: *Eivissa Patrimoni de la Humanitat*. Publicació de la Demarcació d'Eivissa i Formentera del Col·legi Oficial d'Arquitectes de les Illes Balears. Consorci Eivissa Patrimoni de la Humanitat. Eivissa, 2003.
- VVAA: *Las Pitiusas: Ibiza y Formentera*. Revista NARRIA, del Museo de Artes y tradiciones Populares de la Universidad Autònoma de Madrid, 2003.
- VVAA: *Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera*. Consell Insular d'Eivissa.

